

เขตแดน พรมแดน และมรดกวัฒนธรรมข้ามพรมแดน :
จากอียูถึงปราสาทพระวิหารและอาเซียน
Border, Frontier and Trans-Boundary Heritage: Lessons from the EU
for the Case of Preah Vihear and ASEAN

มรกต เจวจินดา ไมเยอร์¹
Morakot Jewachinda Meyer

บทคัดย่อ

บทความชิ้นนี้เสนอว่าประสบการณ์เกี่ยวกับเขตแดน พรมแดน และ มรดกวัฒนธรรมข้ามพรมแดนจากสหภาพยุโรป อาจเป็นข้อคิดที่ช่วยให้ประเทศไทย กัมพูชา และอาเซียนนำมาประยุกต์ใช้เพื่อแก้ปัญหาความขัดแย้งระหว่างกัมพูชาและไทย กรณีพื้นที่รอบปราสาทพระวิหารที่เกิดขึ้นตั้งแต่ประมาณปีค.ศ. 2008 จนกลายเป็นประเด็นสำคัญทางการเมืองระดับภูมิภาคที่มีความสำคัญต่อทิศทางการพัฒนาประชาคมอาเซียน

Abstract

This article points out that the Thai-Cambodian conflict over territory near Preah Vihear Temple is critical to the peace in Southeast Asia as well as to the prospects of ASEAN Community. It suggests that Thailand, Cambodia and ASEAN may find a peaceful solution to the conflict by examining the European Union's record of dealing with border, frontier and trans-boundary cultural heritage.

บทนำ

ความขัดแย้งระหว่างกัมพูชาและไทยกรณีปราสาทพระวิหารระหว่างปีค.ศ. 2008-2011 เริ่มจากกระแสทางการเมืองทั้งในและนอกกรอบของประเทศไทย ประท้วงรัฐบาลสมัคร สุนทรเวช ที่การออกแถลงการณ์ร่วมไทย-กัมพูชาวันที่ 18 มิถุนายน ค.ศ. 2011 โดยยินยอมให้กัมพูชายื่นเอกสารต่อยูเนสโก เพื่อขอให้ขึ้นทะเบียน ปราสาทพระวิหารเป็นมรดกโลก การประท้วงดำเนินเรื่อยมาจนถึงช่วงที่กัมพูชาต้องเสนอแผนจัดการมรดกโลกซึ่งต้องระบุพื้นที่รอบปราสาทที่เรียกว่าเป็นเขต buffer zone ความขัดแย้งเริ่มขยายตัวเมื่อสาธารณชนเรียนรู้เรื่องพื้นที่ทับซ้อนขนาด 4.6 ตารางกิโลเมตรใกล้ปราสาทพระวิหารที่รัฐบาลของทั้งสองประเทศต่างอ้างสิทธิ์ กลุ่มการเมืองภายในประเทศพยายามปลุกกระแสชาตินิยมเกี่ยวกับปราสาทพระวิหารและพื้นที่ทับซ้อนเพื่อผลประโยชน์ทางการเมืองส่งผลให้กรณีเขตแดนและมรดกวัฒนธรรม ดังกล่าวกลายเป็นประเด็นสำคัญทางการเมืองระดับภูมิภาคและระดับโลก (พวงทอง, 2013) โดยความขัดแย้งนี้เรียกง่าย ๆ โดยทั่วไปว่ากรณีปราสาทพระวิหาร ความขัดแย้งทวีความรุนแรงถึงขั้นใช้กำลังทหารปะทะกันตามแนวชายแดนไทย-กัมพูชา

มีผู้เสียชีวิต และชาวบ้านตามแนวชายแดนทั้งสองประเทศต้องตกอยู่ในความหวาดผวา แม้ว่าการปะทะกันตามแนวชายแดนสงบลงและความขัดแย้งระหว่างประเทศดูเหมือนจะคลี่คลายลง เนื่องจากไทยมีรัฐบาลใหม่ ที่มาจากการเลือกตั้งภายใต้การนำของยิ่งลักษณ์ ชินวัตร แห่งพรรคเพื่อไทย และสมเด็จพระนเรศวรมหาราชแห่งกัมพูชาเปลี่ยนแปลงท่าทีต่อปัญหาดังกล่าว แต่ความขัดแย้งนี้ยังคงเป็นปัญหาที่ยังไม่ได้รับการแก้ไขอย่างถาวร ทั้งเรื่องของ การถอนกำลังทหารของทั้งสองประเทศออกจากบริเวณดังกล่าว การกำหนดและปักปันเขตแดนระหว่างไทยกับกัมพูชาที่ยังคงไม่ลุล่วงและทั้งการที่ไทยและกัมพูชา กำลังรอให้ศาลโลกตัดสินว่าจะตีความคำพิพากษาของศาลโลกคดีปราสาทพระวิหารที่เคยตัดสินไว้ในปีค.ศ. 1962 ตามคำขอของกัมพูชาต่อศาลโลกเมื่อวันที่ 2 พฤษภาคม ค.ศ. 2011 (International Court of justice, 2011) ทั้งไทยและกัมพูชาต่างได้ให้การด้วยวาจาที่ศาลโลกในกรุงเฮก ประเทศเนเธอร์แลนด์ไปเมื่อวันที่ 15, 17, 18 และ 19 เมษายน ค.ศ. 2013 มีการคาดการณ์ว่าคู่ความทั้งสองฝ่ายจะรับทราบการตัดสินใจของศาลในช่วงปลายปีเดียวกัน

กรณีปราสาทพระวิหารจึงยังเป็นเสมือนเชื้อไฟที่ยังไม่มอด และสามารถปะทุขึ้นได้ทุกเมื่อโดยเฉพาะในช่วงสองสามปีที่ผ่านมา ปราสาทพระวิหารกลายเป็นมรดกวัฒนธรรมที่ถูกใช้ปลุกเร้าความรู้สึกชาตินิยม ที่วนเวียนอยู่ในชีวิตประจำวันของประชาชนทั้งสองประเทศ เช่น ในประเทศไทย กระแสหวงคืนปราสาทพระวิหารและความขัดแย้งระหว่างไทยกับกัมพูชา นำเป็นแรงบันดาลใจให้มีการนำนวนิยายเรื่องทวิภพซึ่งสอดแทรกเรื่องราวที่ถูกเรียกว่า “การเสียดินแดน” สมัยรัชกาลที่ 5 ไว้ในเรื่องรักโรแมนติกมาดัดแปลงสร้างเป็นละครทีวีและละครเวทีเมื่อปลายปีค.ศ. 2011 (Meyer, 2014) นอกจากนี้สังคมออนไลน์และสาธารณชนไทยส่วนหนึ่งยังแสดงความไม่พอใจกับการที่กัมพูชาขึ้นทะเบียนหนึ่งใหญ่และทำร้ายเป็นมรดกโลกที่ไม่ใช่วัตถุ (คมชัดลึก, 12 ธันวาคม 2554) ส่วนฝ่ายกัมพูชาธุรกิจเบียร์ยี่ห้อแคมโบเดียนเบียร์ใช้ภาพปราสาทพระวิหารบนขวดเบียร์ และมีการผลิตสื่อโฆษณาเบียร์ดังกล่าวที่ใช้ปราสาทพระวิหารและความรักชาติเป็นแกนเรื่อง (ดู <http://www.youtube.com/watch?v=rt1Opx-1c2gw>) นอกจากนี้ทางการกัมพูชายังผลิตธนบัตรที่พิมพ์รูปปราสาทพระวิหารด้วย

ทั้งหมดนี้ก่อให้เกิดคำถามถึงทางออกของความขัดแย้งดังกล่าว โดยเฉพาะการที่ไทยกับกัมพูชาซึ่งเป็นสมาชิกอาเซียน

¹วิทยานานาชาติปริทัศน์ พนมยงค์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

ต่างมีพันธกิจและข้อผูกพันในการก้าวไปสู่ประชาคมเศรษฐกิจอาเซียนด้วยกันในปีค.ศ. 2015 ความขัดแย้งระหว่างไทย-กัมพูชากรณีปราสาทพระวิหารย่อมมีผลกระทบต่อทิศทางการพัฒนาของอาเซียนอย่างไม่ต้องสงสัย

บทความชิ้นนี้เสนอว่า ประสพการณ์จากภูมิภาคอื่นของโลก คือ สหภาพยุโรป (European Union) หรือที่เรียกกันติดปากว่า “อียู” (EU) อาจช่วยเพิ่มข้อคิดคิดให้ผู้นำทางนโยบายและประชาชนของทั้งสองประเทศและของอาเซียนมีข้อมูลที่เป็นทางออกในการแก้ไขโดยเฉพาะประสพการณ์เกี่ยวกับเขตแดนพรมแดนและ มรดกวัฒนธรรมข้ามพรมแดน (trans-boundary heritage) เพื่อการก้าวข้ามชาตินิยมและการเผชิญหน้าระหว่างไทยกับกัมพูชาบทความชิ้นนี้ใช้การศึกษาเอกสารวิชาการรวมทั้งเอกสารขององค์กรระหว่างประเทศและเอกสารจากสื่อมวลชนแล้วนำมาวิเคราะห์เสนอเป็นประสพการณ์ของสหภาพยุโรปและเสนอข้อคิดที่ได้จากประสพการณ์ดังกล่าว

(1) มรดกวัฒนธรรมข้ามพรมแดน

ตามข้อมูลของยูเนสโก อียูมีมรดกวัฒนธรรมข้ามพรมแดน (Trans-boundary heritage) ที่ได้รับการขึ้นทะเบียนเป็นมรดกโลกมากกว่าภูมิภาคอื่นๆของโลก (<http://whc.unesco.org/>) มรดกวัฒนธรรมข้ามพรมแดนนี้หมายถึง มรดกวัฒนธรรมหรือมรดกธรรมชาติแห่งใดแห่งหนึ่งที่มีอาณาบริเวณตั้งอยู่ในประเทศมากกว่าหนึ่งประเทศขึ้นไปหรือกลุ่มมรดกวัฒนธรรมเช่นโบราณสถานที่ตั้งอยู่ในบริเวณของประเทศตนเองแล้วประเทศที่เป็นเจ้าของนั้นร่วมมือกันเสนอให้กลุ่มมรดกวัฒนธรรมเหล่านี้เป็นมรดกโลกโดยมรดกวัฒนธรรมใดนั้น ถ้าตั้งอยู่หรือเป็นของประเทศใดก็ยังเป็นดินแดนหรือมรดกวัฒนธรรมของประเทศนั้นโดยไม่เปลี่ยนแปลงการขึ้นทะเบียนมรดกโลกของยูเนสโกมีอนุสัญญามรดกโลกมาตราที่ 11 วรรค 3 ระบุว่า “การที่ประเทศใดประเทศหนึ่งจะขึ้นทะเบียนมรดกวัฒนธรรมหรือมรดกทางธรรมชาติใด ๆ เป็นมรดกโลกนั้นต้องได้รับการยินยอมจากประเทศอื่นที่เกี่ยวข้องและการขึ้นทะเบียนมรดกโลกซึ่งตั้งอยู่บนดินแดนได้อำนาจอธิปไตย หรือได้กฎหมายที่มีการอ้างสิทธิ์ความเป็นเจ้าของมากกว่าหนึ่งรัฐ [หรือประเทศ] นั้นไม่มีผลใด ๆ ต่อข้อขัดแย้งในการอ้างกรรมสิทธิ์ดังกล่าว”² (UNESCO, 1972)

มรดกวัฒนธรรมข้ามพรมแดนนี้อาจฟังดูเป็นเรื่องประหลาดเนื่องจากแนวคิดชาตินิยมข้ามศตวรรษที่ตกทอดมาตั้งแต่ศตวรรษที่ 19 ทั้งแบบบ้าน ๆ และแบบสุดโต่ง ทำให้จินตนาการเกี่ยวกับมรดกวัฒนธรรมสืบเรียวอยู่ในรูปแบบของมรดกแห่งชาตินั้น

มรดกวัฒนธรรมข้ามพรมแดนของสหภาพยุโรปในปัจจุบันเกิดจากสองลักษณะคือ

(1) มรดกวัฒนธรรมที่มีมาก่อนการเกิดรัฐชาติและการสร้างเขตแดนของรัฐชาติที่มีมาตั้งแต่ช่วงปลายคริสต์ศตวรรษที่ 19 แต่เมื่อเกิดรัฐชาติในยุโรป มรดกวัฒนธรรมเหล่านี้ถูกแบ่งออกเป็นส่วน ๆ ตามเขตแดนของรัฐชาติสมัยใหม่ ตัวอย่างเช่น สวนมุลเคาซึ่งตั้งอยู่ระหว่างประเทศโปแลนด์และเยอรมนี

(2) มรดกทางวัฒนธรรมข้ามพรมแดนที่เกิดจากการเชื่อมโยงรากเหง้าทางวัฒนธรรมและศิลปะของโบราณสถานที่มีลักษณะคล้ายกันซึ่งตั้งอยู่ในประเทศต่าง ๆ ที่มีเขตแดนติดต่อกันว่าเป็นกลุ่มมรดกวัฒนธรรมข้ามพรมแดน (ประเทศหรือรัฐชาติ) เช่น กลุ่มหอรบขังจำนวนมากที่ตั้งอยู่ในฝรั่งเศสและในเบลเยียม ซึ่งได้รับการขึ้นทะเบียนเป็นมรดกโลก และยูเนสโกจัดให้เป็นมรดกวัฒนธรรมที่ถือว่ามีลักษณะพิเศษเป็นมรดกวัฒนธรรมข้ามพรมแดน (มรดก, 2011)

มรดกวัฒนธรรมข้ามพรมแดนทั้งสองลักษณะข้างต้นเป็นผลมาจากจินตนาการเกี่ยวกับมรดกทางวัฒนธรรมที่อยู่นอกกรอบแนวคิดมรดกชาติ ซึ่งกรณีของอียูนั้นเกิดจากพัฒนาการบูรณาการภูมิภาคที่ก่อให้เกิดการข้ามพรมแดนทั้งทางการเมือง เศรษฐกิจ และวัฒนธรรม (มรดก, 2011)

(2) เขตแดนและแนวคิดไร้พรมแดน

การข้ามพรมแดนทั้งภาคการเมือง เศรษฐกิจและวัฒนธรรมของสหภาพยุโรปนั้นเกิดจากวิธิตัดเรื่องเขตแดนและพรมแดนแบบใหม่ วิธิตัดและการจัดการแบบใหม่นี้มีที่มาจากประวัติศาสตร์ยุโรปในช่วงศตวรรษที่ 20 ชาวยุโรปและผู้นำยุโรปต้องการหลุดจากวังวนของชาตินิยมและการเผชิญหน้าด้วยการใช้กำลังทางทหาร ซึ่งเคยครอบงำรัฐชาติในยุโรปให้รักชาติแบบหลงผิดไปยึดครองบ้านเมืองคนอื่นเป็นอาณานิคมทั่วโลก ในช่วงสงครามโลกครั้งที่ 2 นาซีเยอรมันทำลายล้างฆ่าล้างเผ่าพันธุ์ชาวยิวและนอกจากนี้ประเทศอื่น ๆ ยังรบกันจนวินาศสันตะโร ผู้คนในยุโรปจึงเห็นว่าชาตินิยมสุดโต่งแบบคลั่งชาตินี้เองเป็นต้นเหตุของความตาย โศกนาฏกรรมและความพินาศ ส่งผลให้เกือบทุกภาคส่วนของสังคมมุ่งมั่นลงมือกำจัดความความคลั่งชาติอย่างเป็นรูปธรรม ด้วยการยึดถือแนวคิดใหม่ที่มุ่งสู่การบูรณาการทางเศรษฐกิจและการเมืองเพื่อให้เกิดสันติภาพที่ถาวร (Jørgensen et al., 2007)

วิธิตัดเรื่องเขตแดนและพรมแดนแบบใหม่นี้ ไม่ได้มองว่าเขตแดนระหว่างประเทศเป็นอุปสรรคแบ่งแยกผู้คนของประเทศเพื่อนบ้านออกจากกัน และไม่ได้เป็นเส้นศักดิ์สิทธิ์ที่ก้าวล่วงไม่ได้ นอกจากนี้ยังมองว่าเส้นเขตแดนเป็นอุปสรรคต่อการเกิดและการขยายโอกาสไม่ว่าจะเป็นด้านเศรษฐกิจ การลงทุน การเมือง การศึกษา

²ข้อความภาษาอังกฤษมีดังนี้คือ “The inclusion of a property in the World Heritage List requires the consent of the State concerned. The inclusion of a property situated in a territory, sovereignty or jurisdiction over which is claimed by more than one State shall in no way prejudice the rights of the parties to the dispute.”

วิธีคิดเรื่องเขตแดนและพรมแดนแบบใหม่นี้ มองว่าเขตแดนระหว่างประเทศเป็นเส้นสมมุติในการจัดการบริหารงานของประเทศ และก่อให้เกิดพรมแดนซึ่งเป็นโซนของความร่วมมือข้ามพรมแดนและกิจกรรมทางสังคมเศรษฐกิจต่าง ๆ มีการดำเนินการลดความสำคัญของเขตแดนระหว่างประเทศสมาชิก ด้วยการใช้แนวคิดไร้พรมแดน หรือที่เรียกว่า Europe without Frontier เพื่อให้เกิดระบบตลาดเดียวภายในประเทศกลุ่มอียู และเกิดเป้าหมายสูงสุดในการบูรณาการทางเศรษฐกิจ คือ สหภาพทางการเงิน (Monetary Union)³ (Jørgensen et al., 2007) แนวคิดไร้พรมแดนนี้มีลักษณะสำคัญ ๆ คือ

(1) เขตแดนระหว่างประเทศสมาชิก ซึ่งเป็นรัฐชาติอิสระนั้น ไม่ได้หายไป แต่สิ่งที่เปลี่ยนไป คือ กระบวนการคิดเกี่ยวกับเขตแดนและพรมแดน จากเดิมที่เส้นเขตแดนเป็นเส้นศักดิ์สิทธิ์ทั้งในจินตนาการและในแผนที่นั้น แปรสภาพมาเป็นพรมแดนที่มีฐานะเป็นเนื้อที่พิเศษหรือโซน ที่ผู้คนจากหลายประเทศมาพบปะกัน เป็นที่แลกเปลี่ยนและร่วมมือทางวัฒนธรรมและสังคมเศรษฐกิจแทน

(2) ภายใต้แนวคิดไร้พรมแดนนี้ เขตแดนของชาติยังคงดำรงอยู่ แต่มีฐานะเป็นเพียงตัวบ่งชี้ขอบเขตการทำงานของหน่วยงานรัฐบาลในแต่ละประเทศว่ามีขอบเขตการรับผิดชอบในด้านสาธารณูปโภค ด้านภาษีและการดูแลพลเมืองกว้างขวางเพียงใด (มรกต, 2011)

(3) ภายใต้แนวคิดนี้มีการทำให้เขตแดนลดการเป็นอุปสรรคขัดขวางกิจกรรมและการติดต่อข้ามพรมแดน ที่สำคัญคือ มีการยกเลิกด่านศุลกากรตามชายแดน ตามแนวคิดของการสร้างระบบตลาดเดียวหรือตลาดร่วมยุโรป ซึ่งทำให้ประชาชนในกลุ่มประเทศอียูสามารถเดินทาง ทำงาน ค้าขาย ลงทุน ศึกษา และย้ายถิ่นฐานไปในประเทศสมาชิกต่าง ๆ ได้อย่างเสรีนอกจากนี้ในกลุ่มประเทศสมาชิกซึ่งร่วมกันลงนามในข้อตกลงเชงเก้น (Schengen Agreement) บุคคลซึ่งเป็นพลเมืองของประเทศนอกกลุ่มอียูหรือศัพท์ทางการเรียกว่าบุคคลจากประเทศที่สามก็สามารถเดินทางในประเทศสมาชิกอียูที่ร่วมลงนามในข้อตกลงเชงเก้นได้อย่างอิสระ

(3) สหภาพยุโรปและมรดกวัฒนธรรมข้ามพรมแดน

มรดกวัฒนธรรมไม่ว่าจะเป็นสถาปัตยกรรมเช่น โบสถ์ ปราสาท หอระฆัง สวนภูมิทัศน์ เหมืองถ่านหิน บ้านพักคนงาน เหมืองหรืออื่น ๆ ในแต่ละประเทศสมาชิกอียูนั้น แน่นนอนว่าผ่านการประทับตราหรือการทำให้มีลักษณะเฉพาะของชาติ โดยเกิดจากการรวมมรดกท้องถิ่นไว้ได้ร่มของวัฒนธรรมชาติ พร้อม ๆ กับสร้างมรดกวัฒนธรรมใหม่ ๆ ผ่านกระบวนการผลิตความรู้ ทั้งจากการศึกษาไม่ว่าจะเป็นด้านประวัติศาสตร์ศิลปะ ประวัติศาสตร์ หรือการศึกษาทั่วไป และผ่านกระบวนการสร้างประเพณีและการบันทึก

ใหม่ ๆ ที่เกี่ยวข้องกับมรดกวัฒนธรรมเหล่านั้น

การเติบโตของอียูในช่วงสองทศวรรษที่ผ่านมา แสดงถึงการเปลี่ยนแปลงของหน่วยทางการเมืองในยุโรปว่ามีหน่วยการเมืองเหนือชาติคือ “ยุโรป” หรือ อียู เพิ่มเติมจากหน่วยทางการเมืองท้องถิ่นและรัฐชาติซึ่งมีอยู่มาก่อนแล้ว ความเป็นไปดังกล่าวเกี่ยวกับพันธกิจมรดกวัฒนธรรมอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ อียูต้องการทำให้มรดกวัฒนธรรมทั้งหลายที่มีอยู่แล้วสื่อความเป็น “ยุโรป” (มรกต, 2000) จึงดำเนินการสร้างความเป็นยุโรปหรือยุโรปเปียนไนเซชัน (Europeanization) มรดกวัฒนธรรมต่าง ๆ ทำให้มรดกทางวัฒนธรรมเหล่านี้เพิ่มความสามารถในการแข่งขันในวงการอุตสาหกรรมมรดกวัฒนธรรมระดับภูมิภาคและโลก ด้วยการดำเนินนโยบายวัฒนธรรมและนโยบายภูมิภาค (regional policy) ที่ส่งเสริมให้เกิดความร่วมมือระหว่างประเทศสมาชิกหลายประเทศเพื่อรวมตัวกันเป็นเครือข่าย (network) ร่วมกันคิดและสร้างโครงการมรดกวัฒนธรรม (heritage package) ใหม่ ๆ ที่เกิดจากการรวมกลุ่มมรดกวัฒนธรรมชาติที่มีลักษณะคล้ายกันแล้วดึงลักษณะที่เป็นสากล (cosmopolitanism) มาคิดเป็นโครงการที่มีลักษณะสร้างสรรค์เพื่อรับเงินสนับสนุนจากอียู ส่งเสริมให้เกิดการสร้างมรดกวัฒนธรรมใหม่ ๆ จำนวนมหาศาล (มรกต, 2011)

กล่าวอีกนัยหนึ่ง กระบวนการยุโรปเปียนไนเซชันของมรดกวัฒนธรรม คือ การส่งเสริมให้มีการสร้างและพัฒนาโครงการมรดกวัฒนธรรมที่มีลักษณะข้ามชาติและพรมแดนนั่นเอง ซึ่งเท่ากับเป็นการเพิ่มมูลค่าทางเศรษฐกิจและการแข่งขันให้กับมรดกวัฒนธรรมชาติด้วยการสร้างแพ็คเกจใหม่ในรูปแบบของมรดกวัฒนธรรมข้ามพรมแดนหรือมีความเป็น “ยุโรป” ที่น่าตื่นเต้นกว่าแบบเดิม (มรกต, 2011)

กระบวนการยุโรปเปียนไนเซชันของมรดกวัฒนธรรมนี้ดำเนินการโดยไม่ได้ทวนกระแสโลกาภิวัตน์ คือ มีการใช้การดำเนินการมรดกโลกของยูเนสโกในการสร้างและโฆษณา มรดกวัฒนธรรมใหม่ ๆ ที่เกิดขึ้น นั่นคือ ยุโรปเปียนไนเซชันของมรดกวัฒนธรรมเตรียมความพร้อมในการพัฒนาโครงการมรดกวัฒนธรรมที่เน้นความร่วมมือข้ามพรมแดน ที่ส่งเสริมให้โครงการเหล่านี้ได้รับการคัดเลือกเป็นมรดกโลก และใช้ชื่อความเป็นมรดกโลกส่งเสริมการท่องเที่ยวและพัฒนาท้องถิ่น

ที่สำคัญยิ่งคือกระบวนการบูรณาการยุโรปเป็นปัจจัยหนึ่งที่สำคัญ ที่มีอิทธิพลให้มีการกำหนดเขตแดนระหว่างประเทศสมาชิกให้ชัดเจนทั้งโดยการกำหนดเขตแดนและปักปันเขตแดนด้วยวิธีปกติ และวิธีพิเศษในรูปแบบต่าง ๆ ซึ่งความชัดเจนของเขตแดนและความยืดหยุ่นและหลากหลายในการจัดการเขตแดนนี้เอง เป็นปัจจัยหลักที่ทำให้เกิดการเจรจา และความร่วมมือข้ามพรมแดนในด้านมรดกวัฒนธรรมและอื่น ๆ ได้ (มรกต, 2011)

³ ปัจจุบันกลุ่มประเทศสหภาพยุโรปประสบปัญหาวิกฤตเงินยูโร อันเนื่องมาจากการขาดวินัยทางการเงินการคลังของประเทศสมาชิกและการขาด common fiscal policy ส่งผลให้เกิดวิกฤตเศรษฐกิจในประเทศสมาชิกหลายประเทศรวมทั้งประเทศในกลุ่มยูโรโซนทั้งหมด ความเป็นไปดังกล่าวทำให้กระแสนิยมทางเศรษฐกิจและทางสังคมเติบโต แต่การจัดการมรดกวัฒนธรรมข้ามพรมแดนร่วมกันยังคงเป็นรูปแบบหนึ่งที่ได้รับการส่งเสริมเพื่อผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจและสังคม

การจัดการมรดกวัฒนธรรมและพรมแดนในอียูเป็นตัวอย่างที่ดีที่แสดงให้เห็นว่า การบูรณาการยุโรปต้องการหันหลังให้กับความคิดชาตินิยม กล่าวคือ เน้นเรื่องความร่วมมือ (co-operation) กับประเทศเพื่อนบ้านซึ่งเป็นสมาชิกอยู่ด้วยกันมากกว่าสร้างความขัดแย้ง (conflict) และการเผชิญหน้า (confrontation) การสร้างความร่วมมือด้านการจัดการมรดกวัฒนธรรมที่เกิดขึ้นในอียู ถือเป็นการเพิ่มความหมายของมรดกวัฒนธรรมที่เคยแต่เป็นตัวแทนลักษณะเฉพาะของชาติ (particularism) ให้ขยายเป็นตัวแทนของความเป็น “ยุโรป” (Europeandimension) และเป็นสากล (cosmopolitanism) ด้วยการใช้โครงการมรดกโลกของยูเนสโกให้เป็นประโยชน์ (มรดก, 2554) ตัวอย่างหนึ่งของการจัดการด้านมรดกวัฒนธรรมข้ามพรมแดนและการจัดการเขตแดนในสหภาพยุโรปคือ สวนมูสเคา

(4) สวนมูสเคา (Muskau Park)

สวนมูสเคา (Muskau Park) ซึ่งยูเนสโกประกาศเป็นมรดกโลกในปี ค.ศ. 2004 เป็นตัวอย่างความร่วมมือทางมรดกวัฒนธรรมข้ามพรมแดนและการจัดการพรมแดนระหว่างเยอรมนีและโปแลนด์ซึ่งเป็นสมาชิกอยู่ที่น่าสนใจอย่างยิ่ง สวนแห่งนี้เป็นส่วนภูมิทัศน์ หรือภาษาอังกฤษเรียกว่า landscape park ถือเป็นศิลปะแขนงหนึ่งที่มีลักษณะเป็นเสมือนการวาดรูปด้วยการใช้พรรณไม้ทำให้เกิดสวนขนาดใหญ่เต็มไปด้วยไม้نانาพันธุ์กลมกลืนกับสภาพแวดล้อมสวนภูมิทัศน์มูสเคามีอาณาบริเวณกว้างขวางถึง 559 เฮกเตอร์ (1 ไร่เท่ากับ 0.16 เฮกเตอร์) โดยมีแม่น้ำไนเซอร์ซึ่งเป็นเขตแดนธรรมชาติระหว่างเยอรมนีและโปแลนด์ไหลผ่านกลางสวน เนื้อที่ประมาณ 300 กว่าเฮกเตอร์อยู่ในเขตแดนเยอรมนี และส่วนที่เหลืออยู่ในเขตแดนของโปแลนด์ โดยส่วนที่เป็น buffer zone (หรือเขตกันชนเพื่อช่วยให้งานรักษามรดกวัฒนธรรมเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ) ตามกฎของยูเนสโกก็อยู่ในดินแดนของทั้งสองประเทศ (Panning, 2007)

ตอนที่แฮร์มาน ฟอน บึคเลอร์-มูสเคาแห่งปรัสเซียสร้างสวนนี้ในช่วงต้นคริสต์ศตวรรษที่ 19 แม่น้ำไนเซอร์ที่ไหลผ่านสวนมูสเคายังไม่ได้เป็นเขตแดนธรรมชาติระหว่างประเทศ (Panning, 2007) ซึ่งความเป็นไปดังกล่าวเพิ่งมาเปลี่ยนแปลงหลังสงครามโลกครั้งที่ 2 นี้เอง เมื่อผู้ชนะสงครามในครั้งนั้นอันประกอบด้วยรัสเซีย อังกฤษ ฝรั่งเศสและอเมริกันเข้ามาจัดการขีดเส้นพรมแดนระหว่างโปแลนด์กับเยอรมนีด้วยการใช้แม่น้ำไนเซอร์เป็นพรมแดนธรรมชาติที่สำคัญ สวนมูสเคาซึ่งเป็นสมรภูมินองเลือดที่ใหญ่ที่สุดแห่งหนึ่งก่อนที่สงครามโลกครั้งที่ 2 ยุติลงจึงกลายเป็นสวนนอกแดน ความเปลี่ยนแปลงทางการเมืองในยุโรปหลังสงครามโลกครั้งที่ 2 มีผลต่อความเปลี่ยนแปลงของสวนมูสเคาซึ่งตั้งอยู่บนดินแดนของสองประเทศ เริ่มจากความเปลี่ยนแปลงระดับประเทศ เยอรมนีถูกแบ่งออกเป็นสองประเทศ คือ เยอรมนีตะวันตกและเยอรมนีตะวันออก ทั้งสองประเทศต่างมีจุดยืนทางการเมืองคนละขั้ว ส่วนระดับภูมิภาคการบูรณาการทางเศรษฐกิจและการเมืองในยุโรปตะวันตก

เริ่มต้นขึ้น โดยประเทศสมาชิกเริ่มแรกหกประเทศซึ่งรวมทั้งเยอรมนีตะวันตกร่วมกันก่อตั้งประชาคมเศรษฐกิจร่วมยุโรป โดยมุ่งไปสู่การพัฒนาเศรษฐกิจแบบทุนนิยม และต่อมาพัฒนาเป็นอียูในปี ค.ศ. 1992 (Jørgensen et al., 2007)

ส่วนประเทศในยุโรปตะวันออกซึ่งรวมถึงโปแลนด์และเยอรมนีตะวันออกเริ่มพัฒนาภายใต้องค์กรโคมิเนเทิร์นตามทิศทางของระบอบสังคมนิยม แต่ต่อมาเมื่อระบอบสังคมนิยมในยุโรปตะวันออกล่มลงในช่วงปลายคริสต์ทศวรรษ 1980 ประเทศต่าง ๆ ในยุโรปตะวันออกเริ่มทยอยสมัครและเข้าเป็นสมาชิกของสหภาพยุโรปในช่วงต้นคริสต์ศตวรรษที่ 21 ตามนโยบายการรับสมาชิกจากยุโรปตะวันออกของสหภาพยุโรปหรือที่ภาษาอังกฤษเรียกว่า Eastern Enlargement (Jørgensen et al., 2007) โปแลนด์เริ่มกระบวนการเจรจาต่อรองเพื่อเป็นสมาชิกของสหภาพยุโรปในช่วงปี ค.ศ. 1989 และเป็นสมาชิกในเดือนพฤษภาคม ค.ศ. 2004

การที่มูสเคาเป็นสวนนอกแดนภายใต้การแบ่งแยกทางการเมืองยุคสงครามเย็นนี้ ดูเหมือนว่าไม่มีใครได้ประโยชน์อะไรจากความเป็นไปดังกล่าว แม้ว่าพรมแดนด้านโปแลนด์ติดกับเยอรมนีตะวันออก แต่รัฐบาลเยอรมนีตะวันตกก็ไม่มีใครพอใจ และยังไม่ได้นักกับพรมแดนด้านดังกล่าว ถึงขนาดสร้างแผนที่เขตแดนประเทศเยอรมนีตามความฝันที่ไม่ตรงความจริงเอาไว้ ทางฝ่ายโปแลนด์เองประสบการณ์จากสงครามโลกครั้งที่ 2 ที่ถูกยึดและทำลายจากนาซีเยอรมันไม่ใช่เรื่องที่จะลืมกันได้ง่าย ๆ และแม้ว่านโยบาย Ostpolitik ของนายกรัฐมนตรีวิลลี บรันด์แห่งเยอรมนีตะวันตกช่วยปรับท่าทีและความสัมพันธ์กับประเทศในยุโรปตะวันออกระหว่างช่วงปลายคริสต์ทศวรรษ 1960 และต้นคริสต์ทศวรรษ 1970 แต่สวนมูสเคาก็ยังไม่ได้รับการพัฒนานัก (Panning, 2007)

ความเปลี่ยนแปลงสำคัญของสวนมูสเคาเริ่มเกิดขึ้นในช่วงปลายคริสต์ทศวรรษ 1980 (Panning, 2007) เมื่อเกิดนโยบายเปเรสตรอยก้า-กลาสนอสในสหภาพโซเวียตรัสเซียและการล่มสลายของระบบสังคมนิยมในยุโรป ที่สำคัญคือการรวมประเทศเยอรมนีตะวันออกและตะวันตกเข้าด้วยกันประกอบกับการที่อียูถือเอาการขยายรับประเทศในยุโรปตะวันออกมาเป็นสมาชิกใหม่เป็นนโยบายสำคัญเร่งด่วนส่งผลให้โปแลนด์เป็นรายชื่อดัง ๆ ของประเทศที่จะได้เข้าเป็นสมาชิกใหม่ของอียู (Jørgensen et al., 2007) และยังได้รับเงินทุนช่วยเหลือในการพัฒนาท้องถิ่นเป็นจำนวนมากในบริบทนี้ที่อยู่ในฐานะที่เป็นกระบวนการบูรณาการภูมิภาค เป็นปัจจัยเชิงบวกในการช่วยให้การกำหนดเขตแดนระหว่างเยอรมนีและโปแลนด์ดำเนินไปด้วยดี

ในบรรยากาศความเปลี่ยนแปลงดังกล่าว ทั้งเยอรมนีและโปแลนด์มาถึงจุดที่ต้องตัดสินใจว่า จะยึดมั่นถือมั่นอดีตด้านพรมแดน ความรักชาติ และบาดแผลในความทรงจำระหว่างโปแลนด์กับเยอรมนีที่รุนแรงราวลึก หรือจะก้าวข้ามชาตินิยมและการเผชิญหน้า เพื่อนำไปสู่ความร่วมมือด้านพรมแดน

ความร่วมมือข้ามพรมแดนและด้านมรดกวัฒนธรรม ความร่วมมือกันระหว่างโปแลนด์และเยอรมนีในการเสนอสวนภูมิทัศน์มูสเคาเป็นมรดกโลกอยู่เนสโกในปีค.ศ. 2002 ชี้ให้เห็นชัดเจนว่าทั้งสองประเทศเลือกเส้นทางประการหลัง เพราะเส้นทางนี้เป็นเส้นทางแห่งโอกาส

ปัจจุบันสวนมูสเคาเป็นมรดกโลกข้ามพรมแดนที่มีนักท่องเที่ยวจำนวนมาก เว็บไซต์ของสวนแห่งนี้นำเสนอให้เห็นชัดเจนว่าการสร้างมรดกโลกข้ามพรมแดนนั้นเป็นการสร้างมูลค่าเพิ่มให้กับมรดกทางวัฒนธรรมได้อย่างดี

ภาพ 1 หน้าเว็บไซต์ของสวนมูสเคา

ที่มา www.muskauer-park.de ค้นคว้าวันที่ 5 พฤษภาคม ค.ศ. 2009

เว็บไซต์ของสวนมูสเคาโฆษณาว่า “Discover no borders” เท่ากับเป็นการใช้เรื่องไร้พรมแดนเป็นจุดดึงดูดความสนใจและจุดขาย

นอกจากนี้มุมด้านล่างซ้ายมือของหน้าเว็บไซต์มีสัญลักษณ์ของสวนมูสเคา ซึ่งได้รับการออกแบบเป็นวงกลมสองวงซ้อนทับกันโดยวงหนึ่งเป็นตัวแทนของเยอรมนี ส่วนอีกวงหนึ่งเป็นตัวแทนประเทศโปแลนด์ และส่วนที่ซ้อนทับกันเป็นสีเข้มมีรูปทรงใบไม้ นั่นถือเป็นตัวแทนของสวนมูสเคา บริเวณแกนกลางของใบไม้ซึ่งเป็นเส้นสีขาวที่เห็นเป็นตัวแทนของแม่น้ำไนเซอร์ สัญลักษณ์นี้สะท้อนแนวคิดไร้พรมแดนและการสร้างมรดกวัฒนธรรมข้ามพรมแดน

จากการวิเคราะห์กรณีสวนมูสเคา แสดงให้เห็นว่าปัจจัยที่ทำให้เกิดความร่วมมือทางมรดกวัฒนธรรมข้ามพรมแดนประสบความสำเร็จ มีดังนี้คือ

ปัจจัยประการแรก คือ การเกิดมรดกวัฒนธรรมข้ามพรมแดนได้นั้นต้องเกิดจากการมีเขตแดนที่ชัดเจนเสียก่อน รวมทั้งต้องไม่มีการท้าทายทางพรมแดน (border challenge) สวนมูสเคาได้รับการพัฒนาจากทั้งเยอรมนีและโปแลนด์จนสามารถเสนออยู่เนสโกให้ประกาศเป็นมรดกโลกนั้นได้นั้น เกิดในบริบทในช่วงปลายคริสต์ทศวรรษ 1980 และต้นคริสต์ทศวรรษ 1990 (Panning, 2007) ที่เขตแดนระหว่างโปแลนด์กับเยอรมนีมีความชัดเจน ทั้งสองประเทศไม่ท้าทายข้อตกลงระหว่างประเทศ แต่ร่วมกันสร้างกลไกและความร่วมมือระดับทวิภาคีในการจัดการมรดกวัฒนธรรมข้ามพรมแดน โดยอียูเป็นปัจจัยเชิงบวกที่ส่งเสริมให้มีการตกลงทางเขตแดน ที่ส่งผลให้มีการร่วมมือดังกล่าว

ปัจจัยประการที่สอง คือ ความสำเร็จดังกล่าวเกิดจากการบริหารวัฒนธรรมชาตินิยมที่ดี ประวัติศาสตร์และความทรงจำถือเป็นส่วนหนึ่งของอัตลักษณ์แห่งชาติที่ก่อให้เกิดความรักชาติและมีอิทธิพลต่อทิศทางการเปลี่ยนแปลงทางสังคมการเมือง และการดำเนินนโยบายต่าง ๆ ของประเทศในประวัติศาสตร์โลก ความขัดแย้ง สงคราม และระบอบอาณานิคมที่เกิดขึ้นระหว่างรัฐก่อให้เกิดประวัติศาสตร์และความทรงจำที่เป็นบาดแผลอยู่เสมอ เช่น ระหว่างเยอรมนีและโปแลนด์โดยเฉพาะในช่วงสงครามโลกครั้งที่ 2 ที่มีการบุกและยึดครองโปแลนด์และการฆ่าล้างเผ่าพันธุ์ชาวยิว นั่นถือได้ว่าเป็นประวัติศาสตร์บาดแผลสำคัญหลังสงครามโลกครั้งที่ 2 และช่วงหลังสงครามเย็น การบริหารวัฒนธรรมชาตินิยมของเยอรมนีและโปแลนด์มีพัฒนาการในเชิงบวก จึงมีส่วนทำให้เกิดความร่วมมือทั้งในด้านการเขียนประวัติศาสตร์ และความร่วมมือข้ามพรมแดน

การจัดการวัฒนธรรมชาตินิยมเชิงบวกนี้ เห็นได้จากความจริงใจของทั้งโปแลนด์และเยอรมนีในการมองเรื่องของมรดกวัฒนธรรมและพรมแดน โดยไม่ยึดติดกับประวัติศาสตร์ ความทรงจำที่เป็นบาดแผล และชาตินิยมแบบล้าหลังคลั่งชาติ แต่เล็งเห็นว่าเป็นเรื่องของโอกาสในการสร้างความร่วมมือใหม่ที่จะนำไปสู่สันติภาพ การแลกเปลี่ยนทางวัฒนธรรมและโอกาสทางเศรษฐกิจสังคมร่วมกัน

ปัจจัยประการที่สาม คือ การบูรณาการภูมิภาคหรือการพัฒนาของอียูก่อให้เกิดกระบวนการทัศน์ใหม่เกี่ยวกับพรมแดนและมรดกวัฒนธรรม ที่นำไปสู่การสร้างมรดกวัฒนธรรมข้ามพรมแดน (trans-boundary cultural heritage) และการสร้างมูลค่าเพิ่มทางเศรษฐกิจให้กับมรดกวัฒนธรรม จากที่เคยเป็นเพียงมรดกแห่งชาติใดชาติหนึ่งให้มีคุณค่าในฐานะเป็นมรดกของโลกมีความเป็นไปได้และเป็นสมบัติของมนุษยชาติทั้งมวล

(5) จากอียูสู่อาเซียน : ข้อคิดเกี่ยวกับเขตแดนพรมแดนและมรดกวัฒนธรรมข้ามพรมแดน

จากประสบการณ์ของอียูข้างต้น ผู้เขียนเสนอว่า ความขัดแย้งระหว่างไทย-กัมพูชา กรณีปราสาทพระวิหารหรือพื้นที่รอบปราสาทพระวิหารที่เกิดขึ้น ทำลายเป้าหมายของการเป็นประชาคมเศรษฐกิจอาเซียนในปีค.ศ. 2015 ในแง่ที่ว่าความขัดแย้งเกี่ยวกับเขตแดน ดินแดนและมรดกวัฒนธรรมนี้ชะลอการบูรณาการทางเศรษฐกิจในเชิงลึก ประเทศไทยและอาเซียนสามารถศึกษา และอาจใช้ประโยชน์จากการนำประสบการณ์ของสหภาพยุโรปในเรื่องพรมแดน เขตแดน และมรดกวัฒนธรรมข้ามแดนมาพิจารณา ตามประเด็นที่เสนอต่อไปนี้

5.1 ความชัดเจนของเขตแดนและความหลากหลายยืดหยุ่นในการกำหนดเขตแดนและการจัดการพรมแดน

ปัจจัยนี้เป็นปัจจัยสำคัญที่สุดประการแรก ที่ทำให้ความร่วมมือ (cooperation) ระหว่างประเทศเกิดขึ้นได้ ตัวอย่างกรณี

สวนมุสเคาสะทอนให้เห็นความสำคัญของประเด็นนี้ประสบการณ์ของอียูชี้ให้เห็นว่า การที่ประเทศสมาชิกอียูมีเขตแดนที่ชัดเจนและมีวิธีการหลากหลายในการกำหนดเขตแดนและการจัดการพรมแดนที่ยืดหยุ่น ไม่คำนึงถึงแต่ปัจจัยด้านความมั่นคงทางทหารเหนือกว่าปัจจัยความมั่นคงทางทรัพยากรมนุษย์ส่งผลให้เกิดการสร้างความร่วมมือทางเศรษฐกิจสังคมและวัฒนธรรมข้ามพรมแดนได้ง่ายและสร้างสรรค์

Thomas Diez ร่วมกับนักวิชาการด้านสหภาพยุโรปคนอื่น ๆ (2008) ศึกษากรณีความขัดแย้งเกี่ยวกับเขตแดนและพรมแดนของอียูคือ ไอร์แลนด์เหนือ กรีซ-ตุรกี ไชปรัส พรมแดนอียูทางตอนเหนือระหว่างอียูกับรัสเซีย และปาเลสไตน์กับอิสราเอล และเสนอว่า สหภาพยุโรปสามารถเป็น actor ที่มีบทบาทสำคัญในการลดความขัดแย้งทางเขตแดนและพรมแดนในกรณีที่เขตแดนและพรมแดนนั้นอยู่ภายในสหภาพยุโรป แต่บทบาทดังกล่าวลดลงในกรณีเขตแดนและพรมแดนด้านนอกอียู (outer boundary) (หรือหมายถึงกรณีเขตแดนและพรมแดนระหว่างกลุ่มประเทศอียูกับประเทศอื่น ๆ นอกอียู) ความสำเร็จดังกล่าวของอียูโดยเฉพาะกรณีเขตแดนภายในของประเทศสมาชิกเกิดจากกระบวนการสมัครเป็นสมาชิกของอียูกำลังดำเนินการอยู่ ส่งผลให้ประเทศที่เป็นกรณีศึกษาไม่ทำการเคลื่อนไหวในด้านความมั่นคงทางทหารและพร้อมแก้ไขปัญหาด้วยวิธีสันติผลการศึกษาของ Diez สอดคล้องกับกรณีของมุสเคาตรงที่อียูเป็นปัจจัยเชิงบวกของการสร้างความร่วมมือการจัดการพรมแดน และการสร้างมรดกวัฒนธรรมข้ามพรมแดนด้วยในเวลาดังกล่าวตรงกับช่วงที่ไปแลนด์มินโยบายต้องการเป็นสมาชิกของอียู

การที่อียูเป็นปัจจัยความเปลี่ยนแปลงในกรณีประเทศที่สมัครเป็นสมาชิกและกำลังรอการเป็นสมาชิกนี้ Diez และคณะ (2008) ลงความเห็นว่ายูเป็นปัจจัยเชิงบวกก็จริงแต่ก็ทำให้ก่อปัญหาหรือคำถามเกี่ยวกับการกระจาย (internalize) บรรทัดฐาน (norm) และค่านิยม (value) ของการบูรณาการภูมิภาคในกลุ่มประเทศสมาชิก ว่ามีมากเพียงพอที่จะสามารถลดความทอนความชอบธรรมของการใช้กำลังทางทหารและการใช้เหตุผลเรื่องความมั่นคงทางทหารได้หรือไม่ ซึ่งคำถามดังกล่าวนี้สามารถใช้ในกรณีความขัดแย้งไทย-กัมพูชา และอาเซียนได้ดีเช่นกัน

เท่าที่ผ่านมารณิความขัดแย้งระหว่างไทยและกัมพูชาเรื่องดินแดนรอบปราสาทพระวิหาร แสดงให้เห็นว่าทั้งสองประเทศ คือ ฝ่ายไทยซึ่งเป็นสมาชิกผู้ก่อตั้งของอาเซียน และสมาชิกใหม่ของอาเซียนคือ กัมพูชาต่างมีปัญหาในความเข้าใจ การยอมรับและปฏิบัติตามบรรทัดฐานและค่านิยมของประชาคมอาเซียน ยิ่งไปกว่านั้นการแก้ปัญหาของทั้งสองประเทศยังสะท้อนความพยายามที่จะแก้ปัญหากรอบโครงสร้างของอาเซียน หรือมองข้ามอาเซียน (bypassing) หรือไม่ใช้กลไกระดับภูมิภาคของอาเซียนในการแก้ปัญหาบทเรียนจากกลุ่มประเทศอียูสำหรับอาเซียน ประเทศไทย กัมพูชาและประเทศสมาชิกอื่น ๆ คือ การยอมรับบรรทัดฐานและค่านิยมของการบูรณาการอาเซียน ประเด็นนี้ก่อให้เกิดคำถาม

ต่อไปอีกว่าอะไรคือบรรทัดฐานและค่านิยมของอาเซียน หรือยิ่งไปกว่านั้นอาเซียนมีค่านิยมและบรรทัดฐานหรือไม่ ถ้ามีจริง อะไรคือปัญหาของค่านิยมและบรรทัดฐานดังกล่าวรวมทั้งปัจจัยใดส่งผลให้เกิดปัญหาการกระจายค่านิยมและบรรทัดฐานดังกล่าวในกลุ่มประเทศสมาชิก นอกจากนี้ประเทศสมาชิกทั้งหมดต้องให้ความสำคัญกับการพัฒนาการบูรณาการภูมิภาคเชิงลึกของอาเซียนอย่างจริงจัง เพื่อให้อาเซียนพัฒนาเป็นประชาคมภูมิภาคที่มีบทบาทเป็นปัจจัยเชิงบวกในการลดความชอบธรรมของการใช้เหตุผลเรื่องความมั่นคงและการใช้กำลังทหารในการแก้ปัญหาความขัดแย้ง

5.2 การบริหารจัดการวัฒนธรรมชาตินิยมที่เหมาะสมเป็นปัจจัยความสำเร็จของการบูรณาการภูมิภาคด้านเศรษฐกิจ

การสร้างประชาคมเศรษฐกิจอาเซียนมิได้เป็นแต่เพียงเรื่องเศรษฐกิจเท่านั้น อียูเป็นตัวอย่างที่แสดงให้เห็นว่าการบูรณาการที่เริ่มจากทางเศรษฐกิจนั้น ต่อมาพัฒนาไปเกี่ยวข้องกับภาคส่วนอื่น ๆ ของสังคมอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ (Jørgensen et al., 2007) ไม่ว่าจะเป็นด้านสังคม สิ่งแวดล้อมและวัฒนธรรมด้วยกระบวนการลูกคลื่น (spill-over) โดยประเด็นทางวัฒนธรรมสำคัญ ประเด็นหนึ่งคือ วัฒนธรรมชาตินิยมซึ่งมีอิทธิพลต่อทิศทางการบูรณาการภูมิภาคอย่างยิ่ง เนื่องจากเกี่ยวข้องกับปัญหาความชอบธรรมของการบูรณาการระดับภูมิภาคยิ่งการบูรณาการพัฒนาในระดับลึกมากขึ้นเท่าใดปัญหาดังกล่าวยิ่งเพิ่มมากขึ้นเป็นเงาตามตัว ประสบการณ์ดังกล่าวของอียูชี้ให้เห็นว่าปัญหาความชอบธรรมทางการเมืองจะเป็นปัญหาที่อาเซียนหลีกเลี่ยงได้ยาก การบริหารวัฒนธรรมชาตินิยมที่ดีจึงมีความสำคัญยิ่งยวด

อียูพยายามแก้ปัญหาดังกล่าวด้วยการทำให้ชาวยุโรปเห็นว่าการบูรณาการทางเศรษฐกิจและการเมืองนั้นเป็นประโยชน์ดังเห็นชัดเจนจากสิ่งต่าง ๆ ในชีวิตประจำวัน อียูโชติติงที่หลังสงครามโลกครั้งที่ 2 ความคิดชาตินิยมและความรักชาติที่ต้องการสร้างความเป็นหนึ่งให้กับชาติของตนด้วยการทำสงครามและทำลายล้างได้แสดงพิษสงเอาไว้จนผู้คนเอือมระอา

ทว่ากรณีของประเทศสมาชิกอาเซียนไม่ได้เป็นเช่นนั้น วัฒนธรรมชาตินิยมในช่วงหลังสงครามโลกครั้งที่ 2 มีส่วนสำคัญในการสร้างรัฐชาติของประเทศสมาชิก ความคิดชาตินิยมและความรักชาติเป็นทั้งการต่อสู้กับประเทศเจ้าอาณานิคมตะวันตกที่ทำให้ประเทศเหล่านี้มีความเป็นตัวตนและเป็นประเทศชาติและยังเป็นแหล่งที่มาของอำนาจของกลุ่มทางเศรษฐกิจการเมืองในแต่ละประเทศจนไม่สามารถสละเครื่องมือสำคัญนี้ไปได้ ยิ่งไปกว่านั้นความรักชาตินี้ได้รับการปลูกฝังด้วยการเกลียดชังประเทศเพื่อนบ้านผ่านความทรงจำร่วมในสังคมและแบบเรียน สงครามเย็นที่เกิดขึ้นตั้งแต่ปลายคริสต์ศตวรรษที่ 1950 จนถึงปลายคริสต์ทศวรรษ 1980 ที่ทำให้ประเทศในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้แบ่งขั้วระหว่างคอมมิวนิสต์กับเสรีนิยม ยิ่งทำให้บางประเทศ เช่น ไทย เชื่อเข้าไปใหญ่ว่าประเทศเพื่อนบ้านล้าหลัง ตนเองนั้นเป็นพี่ใหญ่เจริญกว่าประเทศเพื่อนบ้าน และรับเอาวิธีคิดแบบเจ้าอาณานิคมมาใช้

ด้วยการทำตัวเป็นเจ้าอาณานิคมน้อยในการติดต่อกับประเทศเพื่อนบ้านอีกด้วย

ชาวยุโรปที่ผ่านประสบการณ์สงครามโลกครั้งที่ 2 เป็นคนรุ่นที่ต้องการให้เกิดการบูรณาการทางการเมืองและเศรษฐกิจเพื่อให้เกิดการข้ามพรมแดนในภาคส่วนต่าง ๆ ของสังคม ด้วยการปรับเปลี่ยนวัฒนธรรมชาตินิยม ที่สำคัญเช่น ส่งเสริมให้คนรุ่นต่อ ๆ ไม่ยึดติดกับความเป็นชาตินิยมคลั่งชาติ ด้วยการเรียนรู้ภาษาและวัฒนธรรมของเพื่อนบ้าน เช่น สร้างโครงการแลกเปลี่ยนที่เรียกว่า Erasmus ที่ทำให้นักเรียนนักศึกษาทั่วยุโรปเดินทางไปศึกษาและเรียนภาษาของประเทศเพื่อนบ้าน นอกจากนี้มีการสร้างสถาบันการศึกษาระดับสูงที่เรียกว่า European University Institute ที่ฟลอเรนซ์ ประเทศอิตาลี มีการกำหนดนโยบายและโครงการที่เรียกว่า Bologna Process เพื่อสร้างมาตรฐานทางการศึกษาของสหภาพยุโรปที่ทำให้เกิดการสร้างการวิจัยและการศึกษาที่เข้มแข็ง นักเรียน นิสิตนักศึกษาสามารถย้ายไปเรียนตามสถานศึกษาในประเทศเพื่อนบ้านในอียูได้สะดวกขึ้น นอกจากนี้ยังอาจจริงอาจจกับการสร้างมาตรฐานความรู้ทางภาษาภายในอียูเอง ส่งเสริมให้เกิดการใช้ภาษาต่าง ๆ ของประเทศสมาชิกสิ่งเหล่านี้ยังเกิดขึ้นไม่มากนักในอาเซียน

โดยทั่วไปแล้ววัฒนธรรมชาตินิยมเกิดจากความทรงจำทางสังคมและประวัติศาสตร์แห่งชาติ กรณีปราสาทพระวิหารถือว่าเป็นตำนานที่สร้างโดยรัฐเผด็จการของไทย สังคมมาตั้งแต่สมัยจอมพลป. พิบูลสงครามและจอมพล สฤษดิ์ ธนะรัชต์ ที่เน้นเรื่องการเสียดินแดนให้เป็นโครงเรื่องประวัติศาสตร์ไทย เพื่อกระตุ้นให้เกิดความรักชาติ (ชาลวิทย์, 2009; Chachavalpongpun, 2012) กรณีปราสาทพระวิหารถูกใช้เพื่อประโยชน์ทางการเมืองภายในของทั้งไทยและของกัมพูชาด้วยในช่วงที่ผ่านมาชาตินิยมในประเทศไทยมีอิทธิพลให้เกิดภาพลักษณ์เชิงลบของประเทศในเวทีนานาชาติ ตรงที่ยังยึดมั่นถือมั่นว่าปราสาทพระวิหารและดินแดนที่ตั้งนั้นเป็นของไทยตามวาทกรรมชาตินิยม ทั้งที่ปราสาทแห่งนี้เมื่อค.ศ. 1962 ศาลโลกตัดสินว่าตั้งอยู่บนดินแดนที่เป็นอำนาจอธิปไตยของกัมพูชา พูดง่าย ๆ ว่าเป็นของกัมพูชา⁴ และเมื่อพลวัตของความขัดแย้งไทย-กัมพูชากรณีปราสาทพระวิหารเปลี่ยนจากประเด็นตัวปราสาทมาอยู่พื้นที่ทับซ้อนกับตามสงครามวัฒนธรรมทั้งในรูปแบบของการอ้างสิทธิ์เหนือดินแดน เหนือมรดกวัฒนธรรมทั้งที่เคลื่อนย้ายได้และเคลื่อนย้ายไม่ได้ โดยมีแนวคิดชาตินิยมแบบไม่สร้างสรรค์คอยกระพืออยู่นี้ก็ล้วนแต่เป็นอุปสรรคสำคัญต่อการสร้างประชาคมเศรษฐกิจอาเซียน เนื่องจากทำให้แนวคิดการสร้างความเป็นเอกภาพในความหลากหลาย (diversity in unity) ไม่เกิดขึ้นและอัตลักษณ์ความเป็นอาเซียนคงเกิดได้ยาก

ข้อคิดจากสหภาพยุโรปสำหรับประเทศไทย คือ ควรมีการบริหารจัดการวัฒนธรรมชาตินิยม เพื่อให้เกิดการก้าวข้ามชาตินิยมแบบล้าหลังด้วยการส่งเสริมให้มีการสร้างองค์ความรู้ใหม่

ในการเรียนการสอนประวัติศาสตร์ไทย ด้วยการเน้นว่าพัฒนาการของสังคมไทยเป็นส่วนหนึ่งของพัฒนาการของภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้และสังคมโลกส่งเสริมการเรียนรู้ประวัติศาสตร์แบบวิเคราะห์ (critical history) ที่ให้มีการเข้าใจประวัติศาสตร์ในรูปแบบของคำอธิบายที่หลากหลายโดยเฉพาะประวัติศาสตร์ที่เกี่ยวกับเพื่อนบ้าน สร้างองค์ความรู้ที่ยั่งยืน เน้นนอนว่าการส่งเสริมให้เกิดการเรียนรู้ประวัติศาสตร์แบบวิเคราะห์และการบริหารจัดการวัฒนธรรมชาตินิยมด้านอื่น ๆ คงเกิดขึ้นได้ยากในสภาพที่สังคมขาดเสรีภาพทางแสดงความคิดเห็น และขาดเสรีภาพทางวิชาการ มีการใช้การข่มขู่ ประณามและใช้ความกลัวเพื่อปิดกั้นการแสดงความคิดเห็นการสร้างความเข้มแข็งของประชาสังคมและระบอบประชาธิปไตยที่ให้เสรีภาพและความเสมอภาคในการแสดงความคิดเห็นจะมีส่วนสำคัญในการปรับเปลี่ยนวัฒนธรรมชาตินิยม

ข้อคิดจากสหภาพยุโรปสำหรับอาเซียน คือ ความตระหนักรู้และการให้ความสำคัญของผู้นำทางนโยบายอาเซียน ในประเด็นที่อาเซียนสามารถเป็นเอเยนต์ของความเปลี่ยนแปลงในเชิงบวก โดยเฉพาะการบริหารและการจัดการวัฒนธรรมชาตินิยมที่ดี

พัฒนาการของอียูทำให้อียูเป็นเอเยนต์ที่ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงและปรับเปลี่ยนวัฒนธรรมชาตินิยมที่เกี่ยวข้องกับประวัติศาสตร์และความทรงจำไปในทิศทางที่ดี (1) ด้วยการพัฒนาการบูรณาการที่ให้ความสำคัญกับการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและเศรษฐกิจในระดับรากหญ้า ทำให้ประชาชนส่วนใหญ่มีฐานะและชีวิตความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น ทำให้ประเทศสมาชิกและประชาชนในอียูเห็นความสำคัญของการสร้างความทรงจำร่วมกันใหม่ ๆ ที่เกิดจากความร่วมมือ (cooperation) กับประเทศสมาชิกอื่น ๆ ในกรอบโครงการที่เกี่ยวกับการศึกษาและวัฒนธรรม (2) ส่งเสริมความคิดการพึ่งพาภายใต้การบูรณาการด้วยระบบเครือข่าย (Network) ทั้งแบบชั่วคราวและถาวรในการสร้างความร่วมมือ (cooperation) ดำเนินงานต่าง ๆ ซึ่งเป็นปัจจัยสำคัญที่ทำให้ประเทศสมาชิกต้องเตรียมโครงการพัฒนาด้วยการสร้างความร่วมมือที่มีสมาชิกในโครงการจากประเทศสมาชิกอื่น ๆ

ประเทศสมาชิกอาเซียนน่าจะส่งเสริมให้อาเซียนเป็นเอเยนต์ของความเปลี่ยนแปลงในเชิงบวก โดยเฉพาะในส่วนที่เกี่ยวกับการบริหารจัดการวัฒนธรรมชาตินิยม สันติภาพและความก้าวหน้าของอาเซียนเป็นสิ่งที่ประเทศสมาชิกของอาเซียนต้องใส่ใจมากกว่าการใช้ชื่ออาเซียนเพื่อผลประโยชน์และการยอมรับภายในประเทศตนด้วยการใช้ศิลป์ว่าแต่เพียงอย่างเดียว ประเทศที่มีเศรษฐกิจดีกว่าและมีปัญหาชายแดนกับประเทศเพื่อนบ้าน เช่น ประเทศไทย อาจต้องพิจารณาว่าจะเป็เอเยนต์ของความเปลี่ยนแปลงในการสร้างความร่วมมือข้ามพรมแดนกับประเทศเพื่อนบ้านเพื่อแก้ปัญหาดังกล่าวอย่างจริงจังอย่างไร

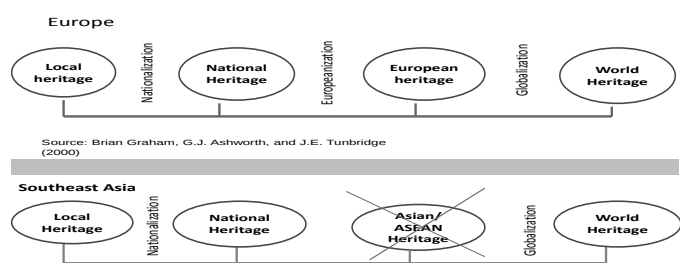
⁴ดูคำพิพากษาศาลโลกคดีปราสาทพระวิหารที่ สืบค้นข้อมูลวันที่ 10 ธันวาคม ค.ศ. 2011.จาก <http://www.icj-cij.org/docket/index.php?p1=3&p2=3&k=46&case=45&code=ct&p3=4>

5.3 สร้างสังคมแห่งความรู้และองค์ความรู้ด้านต่าง ๆ ให้มีลักษณะข้ามพรมแดน

บทเรียนสำคัญอีกประการหนึ่งจากอียู ที่อาจนำมาพิจารณาในการแก้ไขปัญหาความขัดแย้งไทย-กัมพูชา คือ การสร้างสังคมอาเซียนและสังคมไทยให้เป็นสังคมแห่งความรู้ โดยเฉพาะเกี่ยวกับการบูรณาการแบบไร้พรมแดนและความร่วมมือข้ามพรมแดนในบริบทของการบูรณาการภูมิภาค เพื่อเป็นภูมิคุ้มกันวัฒนธรรมชาตินิยมล้าหลังและยังเป็นวิธีปฏิบัติในการนำไปสู่การจัดการวัฒนธรรมชาตินิยมที่ดี โดยในบทความชิ้นนี้ขอกล่าวถึงสองประเด็นคือ **ประเด็นแรก** การสร้างความรู้ที่ว่า มรดกโลกและมรดกวัฒนธรรม คือ เป็นวิถีของการสร้างความร่วมมือข้ามพรมแดนทุกระดับ และ **ประเด็นที่สอง** การสร้างความรู้และแนวคิดใหม่เกี่ยวกับเขตแดนและพรมแดนว่าเป็นเรื่องของการสร้างโอกาสทางเศรษฐกิจและสังคมการเมือง มิได้เป็นเรื่องที่เกิดความขัดแย้งแต่เพียงอย่างเดียว

5.3.1 มรดกโลกและมรดกวัฒนธรรม คือ วิถีของการสร้างความร่วมมือข้ามพรมแดนทุกระดับ

นักวิชาการด้านมรดกวัฒนธรรมและมรดกโลกอย่าง Anna Leask (2007) เสนอสิ่งที่น่าสนใจว่า แรงจูงใจและผลประโยชน์ที่ประเทศต่าง ๆ ได้รับจากการเสนอชื่อมรดกวัฒนธรรมของตนเป็นมรดกโลกนั้นแตกต่างกัน โดยประเทศพัฒนาแล้วส่วนใหญ่ให้ความสำคัญกับมรดกวัฒนธรรมและความเป็นมรดกโลก เนื่องจากเป็นช่องทางที่จะสร้างและขยายความร่วมมือข้ามพรมแดนและความร่วมมือทุกระดับด้วยเหตุว่าความร่วมมือดังกล่าวมีประสิทธิภาพมากกว่าการดำเนินงานระดับชาติใดชาติหนึ่งแต่เพียงอย่างเดียว ในขณะที่ประเทศกำลังพัฒนามักให้ความสำคัญกับการนำมรดกวัฒนธรรมขึ้นทะเบียนเป็นมรดกโลก ด้วยเหตุผลที่ต่างออกไปคือ ต้องการสร้างความภาคภูมิใจในมรดกวัฒนธรรมของชาติให้เป็นที่รับรู้และยอมรับระดับนานาชาติ หรือไม่ก็ด้วยเหตุผลการพัฒนาเศรษฐกิจท้องถิ่น หรือให้เกิดการยอมรับและสร้างความชอบธรรมทางการเมืองในประเทศ มากกว่าต้องการสร้างความร่วมมือใหม่ ๆ ระหว่างประเทศ

แผนภูมิที่ 1: เปรียบเทียบการทำมรดกแห่งชาติดีความเป็นมรดกแห่งภูมิภาคและแห่งโลกในกรณีของอียูและอาเซียน แผนภูมินี้ปรับปรุงจากแผนภูมิใน Graham, B.; Ashworth, G.J. and Tunbridge, J.E. (2000). *A Geography of Heritage*. London: ARNOLD, p. 182. (มรดก, 2011)

กลุ่มประเทศอียูสามารถสร้างมรดกวัฒนธรรมและสร้างอุตสาหกรรมมรดกวัฒนธรรมเพื่อกระตุ้นการท่องเที่ยวและเศรษฐกิจได้นั้น เนื่องจากอียูเองดำเนินนโยบายหลายอย่างที่กระตุ้น

ให้เกิดทิศทางดังกล่าวด้วยกระบวนการที่เรียกว่า “Europeanization of Heritage” ที่ทำให้มรดกวัฒนธรรมที่ติดกับกรอบของประวัติศาสตร์ชาติและความเป็นมรดกแห่งชาติ ให้ความหมายและความสำคัญในฐานะมรดกยุโรปและมรดกโลกเมื่อเปรียบเทียบกับอาเซียนตามแผนภูมิที่ 1 เห็นได้ว่าบทบาทของอาเซียนในแง่ยังไม่ชัดเจน (มรดก, 2011) ประสบการณ์จากอียูในส่วนนี้ไม่เพียงทำทนายประเทศไทยให้ปรับกระบวนการคิด แต่ยังทำทนายอาเซียนและประเทศสมาชิกให้เร่งปรับตัวและพัฒนาการบูรณาการอาเซียนบนพื้นฐานของวัฒนธรรมอย่างแท้จริง

5.3.2 การสร้างสังคมแห่งความรู้และแนวคิดใหม่เกี่ยวกับเขตแดนและพรมแดนว่าเป็นเรื่องของการสร้างโอกาสทางเศรษฐกิจและสังคมการเมือง

การที่ประชาคมอาเซียนมีเป้าหมายหลักประการหนึ่งคือ พัฒนาการบูรณาการเศรษฐกิจในเชิงลึก ส่งผลให้ประเด็นเรื่องเขตแดน พรมแดน และการไร้พรมแดนมีความสำคัญที่ต้องพิจารณาอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ ประสบการณ์ของอียูชี้ให้เห็นว่า

(1) การเติบโตของอียูถือเป็นกระบวนการบูรณาการภูมิภาคทางการเมืองและเศรษฐกิจ ที่ปรับเปลี่ยนให้วิธีคิดเกี่ยวกับเขตแดนและพรมแดนแบบรัฐชาติเปลี่ยนไป กล่าวคือ แต่เดิมเขตแดนและพรมแดนของรัฐชาติถือเป็นขอบเขตที่ปิดแยกรัฐชาติหนึ่งออกจากรัฐชาติอื่น ๆ ทั้งที่ในความเป็นจริงแล้วเขตแดนของรัฐชาติไม่เคยปิดตาย ทว่าการจัดการและความรับรู้เกี่ยวกับเขตแดนและพรมแดนของรัฐชาตินั้นมักออกมาในรูปการตรวจเช็คและปิดตาย พัฒนาการของอียูได้ปรับเปลี่ยนการปฏิบัติและวิธีคิดเกี่ยวกับเขตแดนและพรมแดน จากการให้ความสำคัญกับความมั่นคงทางทหาร มาให้ความสำคัญกับโอกาสทางเศรษฐกิจ การศึกษา และวัฒนธรรมสะท้อนให้เห็นถึงความสำคัญของการสร้างสังคมแห่งความรู้ที่ชี้ให้เห็นว่าองค์กรที่เป็นการบูรณาการระดับภูมิภาคมีความสำคัญอย่างยิ่งในการนำความเปลี่ยนแปลงในเชิงบวกมาสู่ภูมิภาคอาเซียนซึ่งเป็นกระบวนการบูรณาการภูมิภาคเช่นกัน คงต้องให้ความสำคัญการสร้างสังคมแห่งความรู้ว่าการบูรณาการภูมิภาคนั้นเป็นปัจจัยสำคัญของการเปลี่ยนแปลงวิธีคิดเกี่ยวกับเขตแดนและพรมแดน

(2) การสร้างความโปร่งใสและความสะดวกในการเข้าถึงข้อมูลเกี่ยวกับพรมแดน รวมทั้งการทำให้ฐานข้อมูลด้านต่าง ๆ เกี่ยวกับเขตแดนและดินแดนตามภูมิศาสตร์เปิดเผยต่อสาธารณชนอย่างกว้างขวางเป็นอีกหนทางหนึ่งที่ทำให้เขตแดนไม่ใช่เรื่องศักดิ์สิทธิ์และไม่ถูกนำไปใช้เพื่อผลประโยชน์ทางการเมืองของนักการเมืองและกลุ่มการเมืองต่างๆ ในสหภาพยุโรปมีหน่วยงานเช่น State Boundary of Europe และ EURO GEOGRAPHIC ที่พยายามสร้างฐานข้อมูลอิเล็กทรอนิกส์เกี่ยวกับเขตแดน พรมแดนในสหภาพยุโรปทั้งส่วนที่เกี่ยวกับความเป็นมาในประวัติศาสตร์ กฎหมาย และอื่น ๆ เพื่อเป็นแหล่งอ้างอิงหากเกิดความสับสนในการบริหารงานของหน่วยงานรัฐบาลในประเทศต่าง ๆ

และตามบริเวณชายแดน รวมทั้งเป็นแหล่งข้อมูลสำหรับช่วยในการวางแผนสร้างความร่วมมือข้ามพรมแดน ไม่ว่าจะเป็นด้านสาธารณสุขหรือการช่วยเหลือเกี่ยวกับสาธารณสุข

(3) การกระจายอำนาจให้ท้องถิ่นมีอำนาจตัดสินใจในเรื่องความร่วมมือข้ามพรมแดนเป็นหัวใจสำคัญของความสำเร็จ การร่วมมือข้ามพรมแดนที่เกิดภายใต้กรอบโครงการบูรณาการระดับภูมิภาคอย่างยั่งยืน อาศัยการกระจายอำนาจการตัดสินใจเกี่ยวกับกิจการท้องถิ่นให้กับรัฐบาลท้องถิ่นส่งผลให้ความร่วมมือเกิดขึ้นได้และมีความรวดเร็ว รวมทั้งสามารถตอบสนองต่อความต้องการของผู้คนในท้องถิ่นมากกว่าการปกครองที่มีการรวมศูนย์ แต่ประเทศที่มีการปกครองแบบรวมศูนย์ก็สามารถเป็นปัจจัยเชิงบวกได้เช่นกัน หากรัฐบาลของประเทศนั้น ๆ มีวิสัยทัศน์และมีความจริงใจในการสร้างความร่วมมือข้ามพรมแดนเพื่อให้ประเทศของตนได้รับประโยชน์อย่างเต็มที่จากการบูรณาการภูมิภาคโดยมีการดึงภาคประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในการกำหนดนโยบาย

(4) ควรมีการเตรียมความพร้อมในการสร้างความร่วมมือข้ามพรมแดน ประสบการณ์ของอียูชี้ว่า การสร้างความร่วมมือด้านพรมแดนในเชิงปฏิบัตินั้นเกี่ยวข้องกับสองเรื่องใหญ่ คือ การประสานงานและทำงานร่วมกันของหน่วยงานของรัฐบาลระหว่างประเทศ และมักใช้เวลานาน ประเทศในสหภาพยุโรปบางประเทศมีทั้งที่เป็นแบบกระจายอำนาจให้กับรัฐบาลท้องถิ่น เช่น เยอรมนี และมีทั้งที่เป็นลักษณะแบบรวมศูนย์ เช่น โปแลนด์ การมีความรู้และความเข้าใจเกี่ยวกับวัฒนธรรมและการทำงานของหน่วยงานรัฐบาลที่เราต้องการสร้างความร่วมมือข้ามพรมแดนนั้นเป็นสิ่งสำคัญ เนื่องจากช่วยลดระยะเวลาในการดำเนินงาน และสามารถสร้างความเข้าใจในการทำงานร่วมกันได้ดียิ่งขึ้น

สรุป

ประสบการณ์ของสหภาพยุโรปเกี่ยวกับเขตแดนพรมแดนและมรดกวัฒนธรรมข้ามพรมแดนน่าจะเป็นตัวอย่างและข้อคิดต่อประเทศไทย กัมพูชา และอาเซียนในการแก้ปัญหาความขัดแย้งระหว่างไทย-กัมพูชากรณีพื้นที่ทับซ้อนรอบปราสาทพระวิหารได้โดยประสบการณ์จากสหภาพยุโรปชี้ให้เห็นว่า (1) ความชัดเจนของเขตแดนและความหลากหลายยืดหยุ่นในการจัดการเขตแดนและพรมแดนที่เปิดโอกาสให้ประชาชนสังคมมีส่วนร่วมในกระบวนการตัดสินใจ เป็นปัจจัยแรกช่วยลดความขัดแย้งทางเขตแดนและพรมแดน และส่งเสริมให้เกิดความร่วมมือข้ามพรมแดน โดยความเป็นไปได้ดังกล่าวจะเกิดขึ้นได้ ด้วยการพัฒนาประชาคมอาเซียนในเชิงลึกให้เป็นกระบวนการบูรณาการที่เป็นปัจจัยเชิงบวกที่สามารถลดทอนความชอบธรรมของการใช้เหตุผลความมั่นคงทหารและการใช้กำลังอาวุธและประเทศสมาชิกต้องยอมรับและปฏิบัติตามบรรทัดฐานและค่านิยมของการบูรณาการ (2) ควรบริหารจัดการวัฒนธรรมชาตินิยมที่เหมาะสมและ (3) การสร้างสังคมที่มีความรู้และวิสัยทัศน์ใหม่ว่าเขตแดนและพรมแดนเป็นโอกาสในการสร้าง

ความร่วมมือระหว่างประเทศสมาชิกทั้งด้านเศรษฐกิจ วัฒนธรรม และสังคม

เมื่อพิจารณาจากประสบการณ์ของสหภาพยุโรปแล้ว ผู้เขียนเห็นว่าประเทศไทยและกัมพูชาควรแก้ไขปัญหาคความขัดแย้งดังกล่าวด้วยการคำนึงถึงปัจจัยความมั่นคงของทรัพยากรมนุษย์และที่สำคัญด้วยการใช้วิธีพิเศษในการจัดการปัญหาพื้นที่ทับซ้อนโดยไม่ถือว่าบริเวณดังกล่าวเป็นดินแดนของใคร แต่ใช้บริเวณทับซ้อนดังกล่าวเป็นตัวแบ่งเขตแดนและการจัดการพรมแดน และร่วมมือพัฒนาดินแดนเหนือบริเวณพื้นที่ทับซ้อนทั้งในฝั่งไทย และกัมพูชา รวมทั้งบริเวณดินแดนใกล้เคียงปราสาทพระวิหารอื่น ๆ ให้เป็นมรดกโลกข้ามพรมแดนแห่งแรกของอาเซียนและเอเชีย

แน่นอนว่าความร่วมมือข้างต้นไม่ได้เปลี่ยนแปลงกรรมสิทธิ์ของกัมพูชาที่มีต่อปราสาทพระวิหาร และความร่วมมือที่เกิดขึ้นต้องตั้งอยู่บนความเคารพต่อคำตัดสิน กติกาและระบบความยุติธรรมระหว่างประเทศที่เคยมีมาและกำลังจะมีในอนาคตอันใกล้และควรเปิดโอกาสให้ประชาชนในท้องถิ่นมีส่วนร่วมในการกระบวนการตัดสินใจและการกำหนดนโยบายเพื่อนำไปสู่ความร่วมมือข้ามพรมแดนในกรอบโครงของประชาคมอาเซียนที่ยั่งยืน

ปัจจัยที่สำคัญอีกประการหนึ่งที่ก่อให้เกิดความขัดแย้งระหว่างไทยกับกัมพูชาคือ ปัญหาพัฒนาความเป็นประชาธิปไตยของทั้งสองประเทศ พัฒนาการของอาเซียนที่มีความก้าวหน้าอาจช่วยมีส่วนช่วยพัฒนากระบวนการ democratization ของประเทศสมาชิก ซึ่งเข้าใจว่าไม่ใช่เรื่องง่าย แต่เป็นเรื่องที่สมาชิกและประชาชนอาเซียนอาจต้องคำนึงถึง

ไทยและกัมพูชาจะร่วมสร้างประชาคมอาเซียนด้วยการแปรเปลี่ยนความขัดแย้งกรณีปราสาทพระวิหารให้กลายเป็นเนื้อที่ความร่วมมือทางวัฒนธรรมและสันติภาพแห่งประชาคมอาเซียนได้หรือไม่ นั้น คงต้องย่ำว่า Where there's a will, there's a way.

หมายเหตุ

บทความชิ้นนี้ปรับปรุงจากเอกสารสองชิ้น คือ 1. บทความเรื่อง “มรดกวัฒนธรรมข้ามพรมแดน: จากอียูถึงปราสาทพระวิหารและอาเซียน” เอกสารประกอบการสัมมนาวิชาการ “แม่น้ำโขง ณ นครพนม II” จัดโดยมูลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์ มูลนิธิโตโยต้าแห่งประเทศไทย มหาวิทยาลัยนครพนมและหน่วยงานอื่น ๆ เมื่อวันที่ 21-22 ตุลาคม ค.ศ. 2010 ณ โรงแรมนครพนมริเวอร์วิว จังหวัดนครพนม และ 2. จากบทความขนาดสั้นเรื่อง “ก้าวข้ามชาตินิยมและการเผชิญหน้า ประสบการณ์มรดกโลกจากสหภาพยุโรป” ตีพิมพ์ในหนังสือพิมพ์มติชนรายวัน ประจำวันที่ 10 สิงหาคม ค.ศ. 2010 รวมทั้งจากข้อเสนอของผู้เขียนเรื่อง มรดกโลกข้ามพรมแดนแห่งแรกในเอเชีย ในรายการ Intelligence ตอนมรดกโลกข้ามพรมแดนแห่งแรกในเอเชีย ออกอากาศทาง Voice TV ในวันที่ 16 สิงหาคม ค.ศ. 2010 (ดู <http://archive.voicetv.co.th/content/19430>)

บรรณานุกรม

- ชาญวิทย์ เกษตรศิริ. (2009). **ลัทธิชาตินิยมไทย/สยามกับกัมพูชา: และกรณีศึกษาปราสาทเขาพระวิหาร**. กรุงเทพฯ: มูลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์.
- มรกต เจวจินดา. (2000). มรดกสถาปัตยกรรมกับการสร้างอัตลักษณ์ของยุโรปใหม่. **รัฐศาสตร์สาร**, 22 (1), 184-223.
- มรกต เจวจินดา ไมเยอร์. (2011). เบลเยี่ยมกับเพื่อนบ้าน. เขตแดนและความร่วมมือข้ามพรมแดนในสหภาพยุโรป” ใน มรกต เจวจินดา ไมเยอร์, อัครพงษ์ คำคุณ. **เขตแดนเบลเยี่ยม-ฝรั่งเศส-เนเธอร์แลนด์-แม่น้ำดานูบ** (หน้า 1-82). กรุงเทพฯ: มูลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์.

เอกสารภาษาอังกฤษ

- Chachavalpongpun, P. (2012). Embedding Embittered History: Unending Conflicts in Thai-Cambodian Relations. **Asian Affairs**, 43(1), 81-102.
- Chen, K. and BengHuat, C. (2007). **The Inter-Asia Cultural Studies Reader**. London, New York: Routledge.
- Diez, T., Albert, M. and Stretter, S. (2008). **The European Union and Border Conflicts. The Power of Integration and Association**. Cambridge: Cambridge University Press.
- Farrel, M., Hettne, B. and Langenhove, L. V. (2005). **Global Politics of Regionalism. Theory and Practice**. London: Pluto Press.
- Jørgensen, K. E., Pollack, M.A. and Rosamund, B. (2007). **Handbook of European Union Politics**. London: SAGE Publications.
- Leask, A. and Alan, F. (eds.) (2007). **Managing World Heritage Sites**. The Netherlands: ELSEVIER.
- Meyer, M. J. (2014). “The Thawiphop Phenomenon: Reimagining Nationalism in a Thai Contemporary Novel and Its Stage and Screen Adaptations” in Liamputtong, P. (ed.) (in press) **Contemporary Socio-cultural and Political Perspectives in Thailand**. Springer: Dordrecht, the Netherlands.
- Zaborowski, M. (2004). **Germany, Poland, and Europe: Conflict, Co-operation, and Europeanization**. Manchester: Manchester University Press.

แหล่งข้อมูลอิเล็กทรอนิกส์

- พวงทอง ภาวครพันธุ์. (2013). **รัฐและขบวนการอนารยะสังคมไทยในกรณีปราสาทพระวิหาร**. กรุงเทพฯ: คบไฟ. “ฟอร์เวิร์ดเมลล์แฉ เขมรขึ้นทะเบียนรำไทย-หนังใหญ่” คมชัดลึก. จาก <http://www.komchadluek.net/detail/20110810/105617/> ค้นคว้าข้อมูลวันที่ 12 ธันวาคม ค.ศ. 2012
- Graham, B.; Ashworth, G.J. and Tunbridge, J.E. (2000). **A Geography of Heritage**. London: ARNOLD. International Court of Justice. “Cambodia Files an Application Requesting Interpretation of the Judgment Rendered by the Court on 15 June 1962 in the Case Concerning the Temple of Preah Vihear (Cambodia v. Thailand) and Also Asks for the Urgent Indication” **Press Release**. No. 2011/14, 2 May 2011. Retrieved on January 10, 2012, from www.icj-cij.org.
- Panning, C (2007). “Pückler’s Muskau Park”. **German Historical Institute Bulletin Supplement** 4, p.25-30. Retrieved on June 9, 2009, from <http://www.ghi-dc.org/publications/ghipubs/bu-suppl004/025.pdf>.
- Rumelili, B. (2007). **Constructing Regional Community and Order in Europe and Southeast Asia**. New York: Palgrave-Macmillan. “TV Commercial Cambodian Beer”. Retrieved on January 25, 2013, from <http://www.youtube.com/watch?v=rt1Opx1c2gw>
- Sassatelli, M. (2009). **Becoming European. Cultural Identity and Cultural Policies**. New York: Palgrave-Macmillan. UNESCO. **Convention Concerning the Protection of the World Cultural and Natural Heritage, 1972** Retrieved on January 25, 2012, from <http://whc.unesco.org/en/conventiontext>.